

Hörande i Finans- och näringsutskottet gällande lagförslag om allmänt stöd för arbetslösa

Tisdagen den 24 februari kl 11:10 - 11:30

Jonna Varsa, ansvarig för barnkonventions- och ungdomsverksamhet

Rädda Barnens tackar för möjligheten att delta i hörandet och ge våra synpunkter **angående lagförslaget om allmänt stöd för arbetslösa och reflektioner angående den ökade arbetslösheten och utanförskap på Åland, speciellt utifrån ett barnperspektiv.**

Barnperspektivet måste vara utgångspunkten

Lagförslaget innebär att Åland följer rikets modell trots att risker för försämringar för ensamförsörjare och ekonomiskt utsatta grupper har lyfts fram.

Lagförslaget påverkar arbetslösa vårdnadshavares försörjning och därmed barns levnadsvillkor. I lagförslaget konstateras att en större andel åländska barn lever i risk för fattigdom jämfört med befolkningen i övrigt, och att ensamförsörjare är överrepresenterade bland ekonomiskt utsatta hushåll.

Rädda Barnen förstår behovet av att säkerställa att förmåner inte uteblir, **men** ur barnrättsperspektiv är det problematiskt att Åland återkommande hamnar i en situation där man reagerar i efterhand när konsekvenserna redan är ett faktum.

Barns rätt till skälig levnadsstandard bör tryggas genom en mer långsiktig och förutsebar modell och inte genom akuta anpassningar.

Att växa upp i fattigdom innebär bl.a. ökad risk för psykisk ohälsa¹, begränsade utbildningsmöjligheter², begränsade fritidsmöjligheter och ökad risk för utsatthet även i vuxen ålder³.

Barnkonventionen är tydlig: barn har rätt till social trygghet och en skälig levnadsstandard.

¹ Se t.ex. Bask, M., Haapakorva, P., Gissler, M., & Ristikari, T. (2021). Growing up in economic hardship: The relationship between childhood social assistance reciprocity and early adulthood obstacles. *International Journal of Social Welfare*, 30(2), 130-13

² Se t.ex. Ristikari, T., Keski-Säntti, M., Sutela, E., Haapakorva, P., Kiilakoski, T., Pekkarinen, E., ... & Gissler, M. (2018). Suomi lasten kasvu ympäristönä: Kahdeksantoista vuoden seuranta vuonna 1997 syntyneistä. THL.

³ Ristikari, T., Merikukka, M., & Hakovirta, M. K. (2018). [Timing and duration of social assistance receipt during childhood on early adult outcomes. Longitudinal and Life Course Studies](#), 9(3), 312-326.

Barn kan inte påverka sina föräldrars inkomster, de kan inte arbeta, och de kan inte välja sina föräldrar. **Därför får systemets krav på vuxna aldrig leda till att barn straffas eller att deras rättigheter åsidosätts.**

Avsaknad av helhetsbedömning

Rädda Barnen ser med oro på att det saknas en samlad bedömning av hur tidigare och nuvarande förändringar i sociala tryggheten tillsammans påverkar barnfamiljer på Åland.

Enligt lagförslaget har social- och hälsovårdsministeriet i riket årligen bedömt de sammantagna konsekvenserna av förmånsändringarna. En färsk bedömning från hösten 2025 visar att nedskärningarna i den sociala tryggheten har ökat den ekonomiska utsattheten bland barn mer än vad tidigare kalkyler visat. På Åland saknas en motsvarande analys.

Risken är att samma familjer träffas av flera försämringar samtidigt. Det är avgörande att säkerställa att förändringarna inte överlappar och fördjupar utsattheten för redan sårbara barn.

Det är av särskild vikt att systematiska barnkonsekvensbedömningar alltid genomförs och beaktas i beslutsfattandet.

Det allmänna stödets nivå och behovsprövningen

Barnrättsorganisationerna på fastlandet har lyft oron över att **reformen av det allmänna stödet inte i tillräcklig grad beaktar behovet av en tillräcklig förmånsnivå, kravet på flexibilitet och familjernas mångskiftande livssituationer.**

Det allmänna stödet föreslås ligga på samma nivå som nuvarande grundtrygghet. Samtidigt har Finland vid flera tillfällen fått kritik av Europeiska kommittén för sociala rättigheter för att minimiförmånerna är för låga för att täcka grundläggande behov.

THL:s utvärderingar visar att hushåll med barn som får arbetsmarknadsstöd eller grunddagpenning har fått sina inkomster mest försämrade de senaste åren, bland annat på grund av slopade barnförhöjningar.⁴

Den mest centrala förändringen gäller behovsprövningen. Förslaget innebär att barn som stödmottagaren försörjer inte längre höjer inkomstgränsen i behovsprövningen, till skillnad från dagens system för arbetsmarknadsstöd. Samma inkomstgräns ska gälla oavsett om man försörjer barn eller inte.

Enligt lagförslaget ska barnbidrag och underhållsstöd inte räknas som inkomster – vilket är positivt. **Vi vill dock lyfta att Åland inte har höjt barnbidraget på samma sätt som riket gjort, vilket det (felaktigt) står i det åländska lagförslaget under**

⁴ På finska: <https://www.julkari.fi/server/api/core/bitstreams/8a1ad193-d1e2-433d-bae7-292024c193a7/content>

konsekvenser för barn och unga. Barnbidraget på Åland är lägre för barn under 3 år än i riket. Annars är barnbidraget högre på Åland än i riket.

Stödnivåer och inkomstgränser måste spegla familjers verkliga situation. Det är viktigt att så långt som möjligt beakta faktorer som avgör den faktiska ekonomiska utsattheten, till exempel skuldsättning och andra tvingande utgifter.

Flexibilitet – heltidsarbete är inte möjligt för alla

Lagförslaget utgår från att ökad sysselsättning minskar barnfattigdom. Det är en viktig ambition, men verkligheten är mer komplex. I Finland förekommer fattigdom i barnfamiljer ofta trots att vårdnadshavarna arbetar, och att nästan hälften av vårdnadshavarna i fattiga barnfamiljer är förvärvsarbetande.⁵

Sysselsättningspolitik som utgår från att alla människor har möjlighet att få och ta emot heltidsarbete motsvarar inte alltid verkligheten. Alla föräldrar kan inte arbeta heltid. Orsakerna kan till exempel vara att heltidsarbete inte finns att tillgå eller att föräldrarnas hälsotillstånd inte möjliggör heltidsarbete. För många är deltidarbete den enda realistiska vägen att kombinera omsorg och arbete. Ett system som implicit utgår från heltidsarbete riskerar att slå mot just de familjer som redan kämpar mest.

Det kan handla om ensamförsörjare med små barn, oregelbundna arbetstider som inte kan kombineras med familjeliv, ett barns omfattande behov av stöd och omsorg, tex barn med funktionsnedsättning eller sjukdom.

För många är deltidarbete den enda realistiska vägen att kombinera omsorg och arbete. Systemet måste därför vara flexibelt och möjliggöra kombination av stöd och arbete.

Social trygghet ska vara ett stöd mot stabilitet, inte ett system som bestraffar familjer som har svår livssituation.

Stärk föräldrars etablering på arbetsmarknaden

Rädda Barnen har i vårt valprogram lyft fram vikten av insatser för att stärka föräldrarnas möjlighet till sysselsättning och etablering på arbetsmarknaden.

Viktiga insatser är bl.a.:

- Rehabilitering och stöd för psykisk hälsa och arbetsförmåga
- Utbildning och omskolning
- Språkstöd för nyinflyttade

I Landskapsregeringens program för integrationsfrämjande 2020–2023 finns åtgärder för att främja sysselsättning personer som flyttat till Åland. I projektet *Sysselsättning*

⁵ <https://www.julkari.fi/handle/10024/131589> (på finska)

för alla 2023 ses olika insatser för rehabilitering.⁶ Statistik visar att ensamförsörjarfamiljer är en ekonomiskt utsatt grupp och det är därför centralt att ge goda förutsättningar att förena föräldraskap, familjeliv och arbete/studier.

Det är viktigt att i alla sysselsättningsfrämjande åtgärder uppmärksammas utifrån individuella behov, t.ex arbetsförmåga, psykisk hälsa och livssituation och vid behov hänvisas personer till relevanta stödinsatser.

Förenkling av sociala tryggheten är bra mål men kräver varsamhet

Målet att förenkla socialskyddet är positivt. Samtidigt är människors liv komplexa. Ett alltför förenklat system riskerar att missa verkliga behov.

Komplexitet kan ibland vara ett uttryck för att systemet försöker beakta människors olika livssituationer. Förenkling bör därför handla om att ta bort onödig byråkrati – inte om att förenkla bort skydd.

Det allmänna stödet påminner delvis om Storbritanniens Universal Credit. Erfarenheterna där visar att alltför låga nivåer och rigida villkor kan leda till ökad fattigdom, särskilt för ensamförsörjare, utan att sysselsättningen förbättras.

Forskningen betonar vikten av tillräckliga nivåer och flexibilitet. Detta är viktigt att beakta innan reformen genomförs fullt ut.

Övrig information om barnbidrag och utkomststöd i relation till barnfattigdom

Ett sätt att nå de mest utsatta barnfamiljerna är att ändra i beräkningsgrunden för utkomststöd. Det grundläggande utkomststödet är ett ekonomiskt stöd som beviljas i sista hand. För barnfamiljer på Åland som söker utkomststöd beaktas 80 procent av barnbidraget som inkomst då storleken på utkomststöd beräknas, medan ensamförsörjartillägget inte beaktas som inkomst.

Förslagsvis frikopplas barnbidraget från beräkningsgrunderna i utkomststödet så att inte barnbidraget räknas som inkomst. Dagens system innebär att de ekonomiskt mest utsatta barnfamiljerna inte gynnas av barnbidraget på samma sätt som andra familjer.

Itla har undersökt reformförslag för barnbidragssystemet, bland annat ett småbarnstillägg, att förlänga barnbidraget till 18 års ålder, att göra barnbidraget skattepliktigt samt att göra barnbidraget till en skyddad inkomst i utkomststödet.

⁶ <https://www.regeringen.ax/sites/default/files/attachments/protocol/nr5-2023-enskild-S1.pdf>

I rapporten (på finska)⁷ presenteras möjliga reformer av barnbidragssystemet, förändringarnas effekter på barnfamiljers fattigdom samt de kostnader som de medför. **Av de granskade förslagen är det överlägset mest effektiva sättet att minska fattigdom att skydda barnbidraget inom utkomststödet.**

Nedan finns en inofficiell översättning av delar av ITLAs rapport:

I Finland är det primära syftet med barnbidraget att ersätta de kostnader som ett barn medför och på så sätt jämna ut den ekonomiska situationen mellan familjer med barn och familjer utan barn. Detta kallas horisontell inkomstfördelning.

Barnbidragssystemet har också en betydande vertikal inkomstfördelningseffekt, det vill säga en effekt som minskar barnfamiljers fattigdom.

Ersättningen för kostnader som uppstår vid uppfostran av barn och minskningen av fattigdom har ett tydligt samband: de länder som i störst utsträckning ersätter kostnaderna för barns uppväxt är också de som mest effektivt minskar barnfamiljers fattigdom.

Barnbidragets möjlighet att minska barnfattigdom är i hög grad kopplad till förmånens storlek, men också till hur systemet är utformat.

Det finns tre typer av barnbidragssystem: universella barnbidragssystem, universella barnbidragssystem med riktade inslag samt selektiva system. I universella barnbidragssystem har alla barn rätt till barnbidrag. I selektiva system är barnbidraget avsett endast för en viss grupp barn, till exempel barn i de allra låginkomsttagande familjerna. I ett system med riktade inslag fördelas resurser i större utsträckning till vissa grupper än till andra, till exempel just till barn i låginkomstfamiljer.

Enligt forskning minskas barnfattigdom mest effektivt genom riktade åtgärder inom ramen för ett universellt system. Ett universellt barnbidrag som betalas till alla ersätter kostnader som barn medför på ett jämnare sätt för alla barnfamiljer, men är inte lika effektivt när det gäller att minska barnfamiljers fattigdom som ett system där barnbidraget också är riktat.

Riktning inom ett universellt system minskar fattigdom genom två olika mekanismer: genom inkomstomfördelning samt genom att en högre förmånsnivå riktas till låginkomsthushåll. Riktning kan dock ha negativa effekter om förmånerna inte utnyttjas fullt ut eller om de skapar så kallade incitamentsfällor för låginkomsthushåll.

Barnbidrag som skyddad inkomst i utkomststödet

Barnbidrag har beaktats som inkomst i utkomststödet sedan 1994, då den så kallade familjestödsreformen genomfördes. Att barnbidraget räknas som inkomst i utkomststödet har motiverats bland annat med att både barnbidraget och

⁷ Rapporten i sin helhet på finska finns här: <https://itla.fi/wp-content/uploads/2024/01/Miten-uudistaa-lapsilisajarjestelmaa.pdf>

utkomststödet är avsedda att täcka kostnader som barn medför. Att rikta två förmåner till samma utgift har därför inte ansetts ändamålsenligt.

Om barnbidraget inte skulle beaktas som inkomst i utkomststödet skulle det innebära att barnets kostnader ersätts i förhållande till hushållets vuxna i betydligt större utsträckning. Det är möjligt att ett slopande av beaktandet skulle skapa ett tryck på att sänka barnets grunddel i utkomststödet. I så fall skulle reformens effekt bli liten och främst symbolisk.

Att göra barnbidraget till en skyddad inkomst skulle dock kunna betona att barnbidraget i första hand är avsett för barnets kostnader och inte för hela familjens utgifter. Dessutom skulle en sådan lösning kunna stärka barnets självständiga ställning (KU 10.4.2011).

Att göra barnbidraget till en skyddad inkomst i utkomststödet skulle inte öka utgifterna för barnbidraget. Däremot skulle det öka utgifterna för utkomststödet med 188 miljoner euro per år, om inga andra samtidiga förändringar gjordes i utkomststödet.

Barnfattigdomen skulle minska med cirka 3,4 procentenheter om barnbidraget gjordes till en skyddad inkomst i utkomststödet och barnets grunddel förblev oförändrad. Det motsvarar cirka 36 000 färre barn i fattigdom. I ensamförälderhushåll skulle barnfattigdomen minska med hela 11 procentenheter.

Att skydda barnbidraget inom utkomststödet är överlägset det mest effektiva sättet att minska fattigdom. Det bör dock beaktas att reformen skulle öka antalet mottagare av utkomststöd. Förmånen är också förknippad med stigma och administrativ börda. Dessa effekter bör tas i beaktande vid övervägande av reformen.